

تحصیل کمال در پرتو دوستی از دیدگاه حاج آقا مجتبی تهرانی

فاطمه پارسا^۱

چکیده

کلمه انسان از انس می‌آید و در وجودش انتخاب مونس نهادینه شده است. آدمی در هر مرحله‌ای از زندگی با افراد مختلفی رابطه محبت آمیز دارد. رابطه بر محور محبت آنقدر در شخصیت انسانی موثر است که تاثیر ویژه‌ای در رسیدن آدمی به سعادت یا شقاوت انسان دارد در این تحقیق «تحصیل کمال در پرتو دوستی از دیدگاه حاج آقا مجتبی تهرانی» که با توجه به دیدگاه حاج آقا مجتبی تهرانی که یکی از اساتید برجسته اخلاق است و یکی از شاگردان امام خمینی (ره) بوده است، با روش نقلی اخلاقی و روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای (دستی، رایانه) و تجزیه و تحلیل اطلاعات را به شیوه توصیفی و تحلیلی انتخاب کرده ایم؛ مورد بررسی قرار داده ایم. هدف این مقاله بررسی انواع دوستی‌ها، آثار دوستی، ابعاد وجودی دوست، دوستی‌های مطلوب و پیامدهای انتخاب درست یا نادرست دوستی و همینطور معرفی الگو مورد قبول قرآن در رابطه با انتخاب دوست و پایداری بر آن می‌باشد. این مقاله به طور مشخص از نظر حاج آقا مجتبی تهرانی برای بررسی تاثیر دوستی در رسیدن به کمال بهره‌مند شدیم و در ذیل سخنان ایشان و موکد بر کلامشان از کتب تفسیری و کلام دیگر بزرگان استفاده کردیم.

واژگان کلیدی: دوست، دوستی، کمال، الگوپذیری، محبت

^۱مدرسه الزهرا، سطح ۲

۱- مقدمه

انسان فطرتاً کمال جوست. در طول زندگی میکوشد تا کمالات مادی و معنوی را بدست آورد. عوامل بسیاری هستند که در بدست آوردن کمالات انسانی موثر هستند، یکی از این عوامل که جز جدانشدنی شخصیت انسانی می باشد دوست است. تاثیر دوست آنقدر زیاد است که می تواند تلاش های معلم و مدرسه و حتی والدین را از بین ببرد.

در این مقاله بر آنیم که به تحصیل کمال در پرتو دوست از دیدگاه حاج آقا مجتبی تهرانی بپردازیم با اینکه فراوان در جلسات اخلاقی، کتاب ها، رسانه و... به مسئله تاثیر دوست بر انسان پرداخته شده اما باز هم این نیاز احساس می شد که به این موضوع از زوایای دیگر هم پرداخته شود. گاهی با انتخاب یک دوست نامناسب فرد از عاقبت بخیری دور می شود و البته بالعکس هم موجود است که فردی با اینکه در فضای تربیتی نامناسبی بوده است به وسیله یک دوست به کمالات بسیاری دست یافته. مطمئناً انسان موفق از دیدگاه اسلام هم برای جامعه مفید است و هم آخرت و دنیا خویش را آباد می سازد. با توجه به مطالعات انجام شده در برخی تحقیقات مشابه صورت گرفته، و فقدان پژوهشی به این عنوان، ضرورت انجام این پژوهش دوچندان است و همین وجه الامتیاز این نوشتار، نسبت به تحقیقات پیشین در این زمینه است.

این نوشتار سعی دارد اطلاعات جمع آوری را به روش نقلی اخلاقی و روش گردآوری اطلاعات را کتابخانه ای (دستی، رایانه) و تجزیه و تحلیل اطلاعات را به شیوه توصیفی و تحلیلی با طرح یک سوال اساسی ذیل به سرانجام برساند:

(۱) تحصیل کمال در پرتو دوست از دیدگاه حاج آقا مجتبی تهرانی به چه صورت است؟

۲- مفهوم شناسی

۲-۱ کمال

کمال که لغتی عربی می‌باشد به معنای تمام شدن ، تمامیت و ترقی است.^۱ کمال در اصطلاح عبارت است از رسیدن به قرب و لقاء الاهی است، و این میسر نیست مگر با اطاعت از دستورات الاهی در همه زمینه ها - فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی- و این اطاعت اگر به انگیزه الاهی و با نیت قربۀ الی الله به طور واقعی و از عمق جان باشد، عبادت بوده و نقش اصلی را در کمال انسانی دارد.^۲

۲-۲ دوستی

دوستی در لغت به معنای یاری ، رفاقت ، محبت می‌باشد.^۳ دوستی در اصطلاح به رابطه ای که بر پایه پیوند روحی (محبت) بین افراد برقرار می‌شود می‌گویند.^۴

۳-۲ حاج آقا مجتبی تهرانی

آیت‌الله حاج آقا مجتبی تهرانی از علمای مطرح اخلاق تهران بوده‌اند که با نگاهی مجتهدانه به متون اسلامی، مباحث اخلاقی را مطرح کرده است.^۵ آیت الله تهرانی علاوه بر آموختن علم اصول و فقه از استاد خویش امام خمینی ره درس اخلاق و منش زندگی اسلامی را هم از این عارف و عالم برجسته فراگرفته است.

۳-۱ جایگاه دوست و دوستی در آیات و روایات

با توجه به اثرگذاری بالا و ارزشمندی دوست برای انسان در آیات قرآن کریم و همچنین روایات مطالبی وجود دارد که به این موضوع پرداخته باشد ، تاثیر دوست بر انسان یک تاثیرگذاری دو سویه است گاه انسان به دلایلی همچون ناآگاهی بی تجربگی و نادانی دوستی انتخاب می‌کند که نه تنها باعث رشد او نمی‌شود بلکه او را از همان مرتبه ای هم که هست پایین تر می‌کشد اما برعکس این قضیه هم ممکن است، که با انتخاب صحیح از مزایای این نعمت الهی بهره مند شد .

^۱ معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ص ۱۰۶۷

^۲ سایت اسلام کوئست، کد بایگانی ۵۳۳۷

^۳ معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ص ۵۵۱

^۴ مجتبی، تهرانی، اخلاق الاهی، ج ۲۸، ص ۱۲۸

^۵ سامانه اینترنتی مقام معظم رهبری سخنرانی ۱۳۹۶/۱۰/۱۳

حاج آقا مجتبی تهرانی می‌فرمایند: «صُحْبَةُ الْوَلِيِّ اللَّيِّبِ حَيَاةُ الرُّوحِ»^۱ اگر دوست عاقل باشد روح را زنده می‌کند به همان میزان که دوست خوب روح را زنده می‌کند دوست بد روح را می‌میراند؛ تو هم مثل دوست می‌شوی.^۲

در آیات ذیل به معرفی دو مدل از دوستی‌ها پرداخته می‌شود برای مثال در سوره فرقان آمده است (وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا)^۳ روز قیامت روزی است که ستمکار دست هایش را می‌گزد. چه می‌گوید؟ می‌گوید: ای کاش با پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله رابطه ای برقرار کرده بودم! پیوند با چه کسی؟ با پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله اینجا بحث پیوند مطرح است.^۴

در شان نزول این آیه هم داریم که چگونه یک دوست در سرنوشت انسان تاثیر گذار است و نقشی پررنگ دارد، حکایت شده که در میان مشرکان دو دوست به نام «عُقْبَةُ» و «ابی» بودند که عقبه به پیامبر صلی الله علیه و آله علاقه داشت و در مهمانی‌ها او را دعوت می‌کرد و در یکی از این مهمانی‌ها مسلمان شد، ولی دوستش ابی از این جریان ناراحت شد و به طوری او را تحریک کرد که عقبه مرتد شد و در برابر پیامبر صلی الله علیه و آله ایستاد، سپس او در جنگ بدر و دوستش ابی نیز در جنگ احد کشته شدند. آیات فوق نازل شد و به سرنوشت این دو نفر (و هر کس که به واسطه‌ی دوستش گمراه شود) اشاره کرد.^۵

در آیه ۲۸ سوره فرقان با دید دیگری به دوستی نگاه می‌کنیم در اینجا بعضی از مردمان در روز قیامت از دوستی با برخی افراد اظهار پشیمانی می‌کنند (يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا) ای کاش با فلانی رفاقت نمی‌کردم که من را در محشر به این صورت درآورده است.^۶ دوستی با افراد

^۱هم‌نشینی دوست عاقل، زندگی روح است .

^۲ تهرانی، مجتبی، ادب الهی تربیت فرزند، ص ۲۱۸

^۳ سوره مبارکه فرقان، آیه ۲۷

^۴ تهرانی، مجتبی، ادب الهی تربیت فرزند، ص ۲۱۴

^۵ رضایی اصفهانی، محمدعلی، تفسیر قرآن مهر، ج ۱۴، ص ۲۶۱

^۶ تهرانی، مجتبی، ادب الهی تربیت فرزند، ص ۲۱۸

ناباب، دارای تأثیر سوء بر عقیده و رفتار انسان و مؤثر در سرنوشت او است همچنین نقش مؤثر دوست در شکل‌گیری افکار و عقاید و رفتار و سلوک آدمی قابل چشم‌پوشی نیست.^۱

۴-۱ انواع دوستی

دو محور اساسی وجود دارد که در انتخاب دوست و ایجاد دوستی حائز اهمیت است یکی امور مادی و دیگری امور معنوی، باید توجه داشت که دنیا محدود است، بدون شک این ویژگی تاثیرات مهمی بر روی این رابطه رفاقتی دارد.

۴-۱-۱ دوستی های مادی

با تمام شدن دنیا دوستی بر پایه مادیات هم نابود می‌شود در این رابطه در کلام حاج آقا مجتبی تهرانی داریم که می‌فرمایند: «در رفاقت هایی که بر محور مادیات است در دنیا به هم نزدیک می‌شوند؛ اما در روایات داریم که در آخرت تبدیل به دشمنی می‌شوند.»^۲ «الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ»^۳ تبدیل این نوع از دوستی ها به دشمنی در روز قیامت طبیعی است زیرا هر کدامشان دیگری را در وضعیت پیش آمده مقصر میدانند.^۴

تبدیل این نوع دوستی به دشمنی فقط برای آخرت نیست بلکه دوستی برپایه مادیات اغلب در دنیا هم ماندگار نیست، دوستی که به خاطر زرق و برق و جاه و مال و مقام و ... باشد متلاشی می‌شود زیرا هر یک از دو طرف این دوستی به دنبال منافع شخصی خود می‌باشد و می‌خواهند دیگری را زیر پا بگذارد تا به خواسته هایشان برسد، در همین راستا حاج آقا مجتبی تهرانی می‌فرمایند: «اگر محور رفاقت مادیات باشد رفاقت ها بر محور انتفاع، منفعت ها و سود دهی است. دو طرف می‌خواهند از هم سود ببرند پس اگر دوستی مادی باشد، محدود است و توقع انسان نامحدود؛ لذا بعد مدتی به سر و کله هم می‌زنند.»^۵

^۱ رفسنجانی هاشمی، اکبر، تفسیر راهنما، ج ۱۲، ص ۳۰۴

^۲ تهرانی، مجتبی، ادب الهی تربیت فرزند، ص ۲۱۸

^۳ سوره مبارکه زخرف، آیه ۶۷

^۴ رک برگزیده تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۳۸۱

^۵ تهرانی، مجتبی، ادب الهی تربیت فرزند، ص ۲۲۶

دل حرم خداست؛ انسانی که قلبش مملو از عطر حضور خداست ایمان و آرامش و اعتقادش مثال زنی است. دل را برای غیر خدا قرار نده^۱.

^۱ تهرانی، مجتبی، ادب الهی، ص ۲۹۳

نتیجه گیری

باتوجه به اطلاعات جمع آوری شده در متن مقاله نتایج ذیل حاصل شد :

۱_ دوست و دوستی در آیات و روایات جایگاه و اهمیتی ویژه ای دارد.

۲_ انواع دوستی ها که طبق نظر حاج آقا مجتبی تهرانی به دو دسته مادی و معنوی تقسیم می شود.

۳_ آثار دوستی که شامل موارد ذیل می شو: ملکه سازی، تاثیرگزاری های غیر ارادی، عامل خیر و شر روح.

۴_ بررسی ابعاد مختلف دوست مورد انتخاب که شامل بعد درونی و بیرونی می شود.

۵_ هر چیزی قاعده ای دارد همنشینی هم دارای قاعده ای است که در این مقاله قاعده الهی مصاحبت و مجالست را بیان نمودیم و مورد بررسی قرار دادیم.

۶_ راه های شناخت دوست خوب که به وسیله چندین مورد بیان شده است: مومن بودن و ایمان دوست، دوست مورد انتخاب شعائر دین را محترم بشمارد، ظاهر و باطن دوست یکی باشد.

۷_ دوستی ارزشمند که دوستی در راه رضایت خداوند است .

۸_ بهترین مونس و دوست انسان خداوند است که بر همه وجود انسان آگاه است و آدمی از همه جهات نیازمند و بنده اوست.

منابع و ماخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱_ پیمانی، عبدالرسول ؛ شریعتی، محمدامین ، **نهج الفصاحه**، اصفهان: انتشارات خاتم الانبیا، چاپ

هفتم، ۱۳۸۸

۲_ تهرانی ، مجتبی ، **ادب الهی تربیت فرزند**، تهران: موسسه فرهنگی پژوهشی مصابیح

الهدی، چاپ پنجم، ۱۳۹۵

۳_ تهرانی، مجتبی ، **اخلاق الاهی**، ج ۲۸، تهران: موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، چاپ دوم

، ۱۳۸۶

۴_ حسینی همدانی، محمد، **انوار درخشان در تفسیر قرآن**، تهران: لطفی، چاپ اول، سال

۱۴۰۴ هـ. ق

۵_ رضایی اصفهانی، محمدعلی ، **تفسیر قرآن مهر**، قم، پژوهشهای تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول ،

۱۳۸۷

۶_ صادقی، تهرانی، محمد، **ترجمان فرقان: تفسیر مختصر قرآن کریم**، قم: شکرانه ، چاپ اول

، ۱۳۸۸

۷_ طباطبایی، محمدحسین، مترجم: موسوی محمد باقر، **ترجمه تفسیرالمیزان** ، قم: جامعه

مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴

۸_محدثی، جواد، بر کرانه شرح چهل حدیث امام خمینی، تهران:موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ و نشر عروج، چاپ سوم، ۱۳۹۳

۹_معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: اشجع، ۱۳۸۸

۱۰_مکام شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، چاپ اول، ۱۳۷۷

۱۱_مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامیه، چاپ دهم، ۱۳۷۱

۱۲_مکام شیرازی، ناصر، برگزیده تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامیه، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۲

۱۳_هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما: روشی نو در ارائه مفاهیم موضوعات قرآن، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم: نوبت چاپ اول، ۱۳۸۶

مجلات و سخنرانی و سایت

۱_سایت اسلام کوئست

۲_سامانه اینترنتی کتابخانه احادیث شیعه

۳_پایگاه اطلاع رسانی حوزه

۴_سامانه اینترنتی جامع الاحادیث

۵_سامانه اینترنتی مقام معظم رهبری

